

Izvorni znanstveni članak

UDK: (784.4+784.1)(497.57Istra)“20“

(796.13+398.8)(497.57Vodnjan,Barban,Pazin)

(796.13+398.8)(497.4Slovenija)

NACRTAK

U radu se razmatra postojeće etnomuzikološko stanje u Istri početkom XXI. stoljeća gdje svjedočimo svojevrsnoj revitalizaciji starih napjeva. Prikazuje se sadašnje (djelomično i prošlo) stanje glazbenih napjeva i pjesama prisutnih u četirima istarskim etničkim skupinama (Hrvatima, Talijanima, Slovencima, Istrorumunjima). Posljednjih se nekoliko desetljeća njeguje identitet i spašava tradicijska baština, a nositelji djelovanja razne su udruge, zajednice, kulturna društva i institucije koji provode niz aktivnosti, a naglasak je na smotrama i festivalima. Ključne riječi: Očuvanje i valorizacija, glazbeno oživljavanje, etničke skupine u Istri, regija u multikulturnom kontekstu.

UVOD

Glazba i pjevanje uvijek su imali vrlo važnu ulogu u društvenom životu, bile su i dalje su, iako u manjoj mjeri, dio života. Pjevalo se po trgovima, u domovima, za stolom, u obitelji, osobito prigodom fešti, zabava, proslava i blagdana. Pjevalo se i u društvu i tako iskazivalo osjećaje, podrijetlo, ali i identitet.

Po svojoj prirodi tradicijska je glazba dio razvoja društva, čini ga prepoznatljivim i jedinstvenim, čini srž njegova postojanja; stoga su folklorno-scenski programi danas postavljeni tako da predstave sve ono što je jedinstveno u određenoj kulturi, odnosno jeziniu kulturnom izričaju.

Danas u Istri možemo prepoznati više različitih tradicijskih obilježja. Istra, kao regija, oduvijek je bila multietična, smjestila se na prekretnici putova većih i manjih sila, u zavjetrini turskih i drugih progona, pa da su ovdje mnoge različite kulture u mnogim različitim fazama pronašle svoje utočište. Karakterističan suživot potaknuo je razvoj multikulturalnosti i višejezičnosti što je s vremenom dovelo do raznolike kulturne razmjene i isprepletanja.

Istra je oduvijek bila stjecište na raskrižju morskih i kopnenih putova čemu su prije svega doprinosili zemljopisni položaj, geološka obilježja i klimatski uvjeti. Poznato je da su se Ćići i stanovnici sjeverne Istre zimi spuštali u južnu Istru, u toplije krajeve, kamo su vodili svoja stada na ispašu. Ljeti bi se zatim događalo suprotno pa bi na svježim zelenim pašnjacima Ćićarije boravili Istrani iz okolice

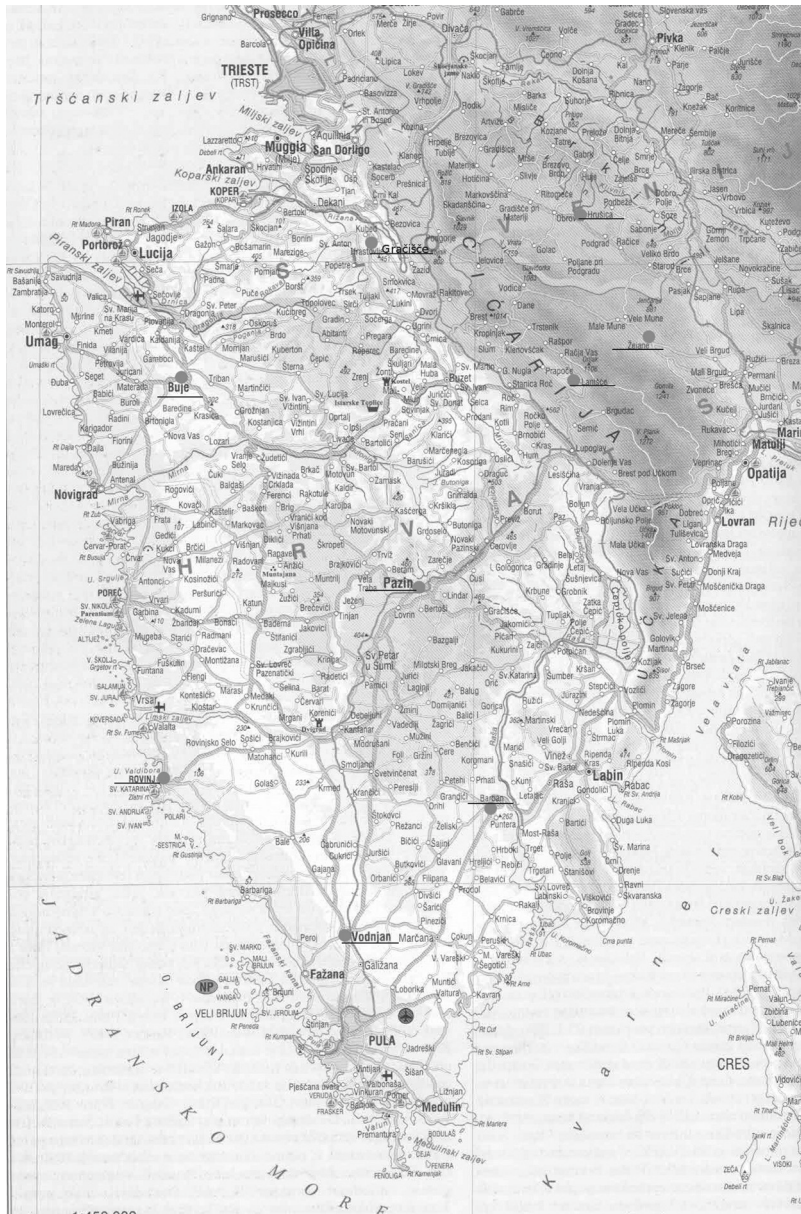
Pule. Ovo je samo jedan od primjera kako su se u povijesti Istre širili utjecaji. Ovdje je, primjerice, riječ o međusobnom utjecaju bugarenja i »istarskog muzičkog izražaja«.

U proteklim stoljećima postojale su dvije velike etničke migracijske struje – hrvatska (slovenska) i talijanska, a vidljiva su i kretanja manjih etničkih skupina koje su naseljavale Istru. Među manjim etničkim skupinama važno je istaknuti Istrorumunje ili Rumere i Crnogorce. Ta malobrojna skupina Crnogoraca (nekoliko obitelji), koja je 1657. godine, na čelu sa svojim duhovnim vođom, pravoslavnim svećenikom grčkog istočnog obreda, naselila opustjelo katoličko selo Peroj, razvijala je svoje tradicijske obrede pravoslavne vjere i običaje, a u svoju zatvorenu društvenu sredinu nije prihvaćala vanjske tradicijske poticaje, pa nije utjecala na etnološku strukturu Istre i kulturu i običaje tih krajeva. I danas u Peroju čuvaju svoje običaje i tradicijsku kulturu, tako da se teško mogu napraviti usporedbe s ostalim istarskim etničkim skupinama¹.

Predstavljene su četiri glavne etničke kulture u Istri, svaka skupina dvjema grupama pjevača, njihove glazbene značajke i repertoar pjesama. Međutim, tijekom istraživanja tim su skupinama dodane još dvije etničke skupine koje se ističu specifičnim spojem glazbe i kulture (ženski i muški Ćići – VS »Lanišće« i »Tri Ćića«). Te dvije grupe žive u sjevernoj Istri, oko Buzeta, u svakodnevnom govoru i pjevanju služe se čakavštinom (svaka svojim dijalektom), a veći dio njihova tradicijskog pjevanja jest bugarenje, inače svojstveno Istrorumunjima. Nažalost, treba napomenuti da je od istrorumunjskih grupa danas u tradicijskom pjevanju opstala samo jedna (Folklorno društvo »Žejanski zvončari«).

¹ Crnogorska pravoslavna zajednica u Peroju izravno potječe od petnaestak obitelji, pripadnika grčkog istočnog obreda, uz odobrenje mletačkih vlasti doseljenih koncem 1657. godine iz Crne Gore i Albanije, na čelu s duhovnicima, pravoslavnim svećenikom cetinjske eparhije Mihajlom Ljubotinom i katoličkim Mihom Brajkovićem, podrijetlom iz zaleđa dubrovačkih Konavala. Peroj je malo mjesto s petstotinjak kuća, prema posljednjem popisu stanovništva iz 2001. godine, a nalazi se na priobalnoj cesti Fažana – Barbariga, 800 metara od mora, od Vodnjana je udaljen pet, a od Pule deset kilometara. Prvi pisani dokumenti o seobi Crnogoraca nose datum 27. studenog 1645. godine, dana kad je mletačka vlada zaprimila molbu o doseljavanju 15 porodica s ukupno stotinjak osoba koje su imale namjeru nastaniti se u Istri i dovesti tristo grla stoke. U molbi se navodi da se neće doseliti svi odjednom, nego da će stizati postupno i u skupinama. Pregovori o dolasku i nastanjivanju trajali su dugo – desetak godina – i o tome nema nikakvih pisanih podataka. Konačno 21. srpnja 1657. godine mletačka je vlast naredila da se sve pripremi za prihvata 13 porodica koje će se doseliti u Istru; taj se datum uzima kao dan doseljavanja pravoslavnih Crnogoraca u Peroj. Zauvijek napustivši matični zavičaj, ta je skupina uspjela opstati stoljećima sa svim prepoznatljivim (tradicijskim) obilježjima: govorom, običajima, nošnjom, i što je najvažnije, osjećajem pripadnosti starom zavičaju i narodu (Štokovac, 2009.).

Slika 1. Prikaz geografskih položaja devet izabranih grupa

Rad obuhvaća ukupno devet grupa, dvije hrvatske iz južnog dijela Istre (KUD Barban, KUD Pazin), također dvije hrvatske grupe iz sjevernog dijela Istre (»Tri Čića«, VS Lanišće), dvije slovenske skupine (KD »Šavriini i anka Šavrinke«, Udruga »Hruškiški fanti«), dvije talijanske grupe (ZT Vodnjan i ZT Rovinj - KUD »Marco Garbin«) i jednu istrorumunjsku grupu (FD »Žejanski zvončari«). U odabiru skupina uzimalo se u obzir da to njihova sjedišta budu udaljena barem

50 km kako bi se dobio što jasniji pregled današnjega stanja i mogućega međusobnog utjecaja u prošlosti. Treba navesti i činjenicu da je među grupama i slovenska Udruga »Hruški fanti« čije je sjedište u Hrušicama, kod Ilirske Bistrice, mjestu koje je prema političkoj podijeljenosti do Drugoga svjetskog rata bilo dio istarskog administrativnog okvira, a danas se nalazi unutar slovenskih granica, na slovenskom Krasu. Naime, riječ je o planinskom kraju s izrazitom pjevačkom tradicijom koji je zbog otežanog prometa i komunikacije bio zatvoren te je tako uspio sačuvati tradicijski način života i razvijati poseban glazbeni izričaj.

Navedene podjele glazbenih izričaja i pobrojana obilježja tradicijskih pjesama nastali su kao rezultat terenskog rada² koji je obuhvatio zemljopisnu granicu Istre, odnosno cijeli istarski poluotok, s južne strane od rta Kamenjaka, do sjeverne granice čija se linija proteže od uvale Milje (Muggia) do Preluke (predgrađa Rijeke). To područje danas pokrivaju tri države: Hrvatska, Slovenija i malim dijelom Italija.

Cilj istraživanja postavljanje je temeljnih odrednica i posebnosti svake od četiriju istarskih skupina (hrvatska, slovenska, talijanska i istrorumunjska). U obradu su uključeni glazbeni materijali koji su bili dio programa nastupa i koji su i danas prisutni ili pak preživljavaju samo u sjećanjima.

Spoj kultura četiriju etničkih skupina, pogled na njihove običaje, razmišljanja pojedinca unutar skupine te analiza strukture i teksta u njihovim napjevima čine temelj etnomuzikoloških istraživanja. U knjizi pod naslovom *Music Endangerment: How Language Maintenance Can Help* (Grant, 2014.) Catherine Grant, na čijoj se metodi temelji rad, tumači kako svaki glazbeni žanr prolazi dvanaest čimbenika vitalnosti³. Prvih pet mijenja se, promjena se procjenjuje svakih pet do deset godina. Sustav učenja i prenošenja mlađoj generaciji i dalje je jedini način da tradicijska kultura opstane i nastavi živjeti. Kako su to u Barbanu točno istaknuli u intervjuu, već je izvedba diskantnih dvoglasja sama po sebi vrlo teška; uz dobru volju mlađeg i potporu starijeg naraštaja koji bi prvome trebao biti stalna potpora pri učenju, za takvu vrstu pjevanja treba imati i vještinu glasovnog prilagođavanja te sluh u kojem pojedinac sam prepoznaje je li melodija točno otpjevana. U Pazinu i Barbanu očiti su pokušaji da se mlađe naraštaje približi tradicijskoj glazbi, prije svega slušanjem ili aktivnim sudjelovanjem u nastupima s društvom. Način učenja još nije općenito prihvaćen, zato su ovo samo pokušaji

2 Terenski rad trajao je od 5. studenog 2011. do 4. lipnja 2013. godine, a sastojao se od prikupljanja materijala (audiomaterijala, knjiga i/ili monografija, informacija o svakoj skupini) i intervjua sa svakom od navedenih skupina. Intervju je snimljen na audiomaterijalu, a napravljena je i fotografska dokumentacija.

3 Čimbenici su sljedeći: 1. prenošenje iz generacije u generaciju; 2. promjena broja vještih glazbenika; 3. promjena broja ljudi angažiranih u određenom žanru; 4. brzina i smjer promjene u glazbi i glazbene navike; 5. promjena u kontekstu i funkciji izvedbe; 6. odgovor na masovne medije i glazbenu industriju; 7. dostupnost infrastrukture i resursa; 8. dostupnost znanja i vještina u glazbenoj praksi; 9. opće, službeno stajalište prema određenom žanru; 10. stajalište članova zajednice prema određenom žanru; 11. stajalište relevantnih nečlanova »zajednice – mjesta« prema određenom žanru; 12. dokumentiranje žanra.

da taj način pjevanja zaintrigira mlađi naraštaj. Te su ideje novijeg datuma pa će trebati vremena za konačnu razradu pristupa kako bi se glazba mogla približiti i djeci u osnovnim školama.

U Istri se danas narodni napjevi najčešće izvode u kulturnim društvima ili udrugama (KUD⁴ Barban, KUD Pazin) ili ih izvode organizirane vokalne skupine (VS Lanišće) koje se samostalno okupljaju kako bi svrhovitije, uz javne nastupe i uz pomoć sponzora, mogle prikupiti novac za nabavu narodnih nošnji i podmirivanje troškova za pripreme novih nastupa. Malobrojne su danas grupe pjevača, poput »Tri Čića«, koje nastupaju isključivo u društvu s prijateljima, u krugu obitelji ili na tradicionalnim proslavama u okolnim selima.

TRADICIJSKA KULTURA I GLAZBENI POGLEDI

»Glazba je, uz jezik, jedan od najsugestivnijih izraza koji sa sobom nosi tradiciju jednog naroda« (Legac, 1983: 151). Folklorna glazba dio je običaja i obreda koji se održavaju svake godine i povezana je s važnim događajima u ljudskom životu. Ona nije samo u funkciji potrebe za kreativnošću i rasonodom, nego je dio kulturnih i društvenih potreba te ispunjava različite zadaće u ljudskom životu (Marošević, 2001: 409).

Sadašnja istarska kulturna baština preživjela je mijenjajući se u skladu s vremenom i potrebama društva, od primarnog netemperiranog izričaja, preko utjecaja temperirane (ugodene) glazbe, do novih oblika umjetničke glazbe s primjesama tradicijskog izričaja te uvođenja tradicijskih elemenata u popularnu/zabavnu glazbu.

Jezik je nužan u proučavanju etnomuzikologije jednostavno zato što je on prvo i osnovno sredstvo za širenje odnosno prenošenje kulture (M. V. Angrosino, 1996: 94). Razlike u jezicima markeri su društvenih granica, premda treba imati na umu da ljudi mogu dijeliti istu kulturu, ali ne i zajednički jezik, kao što su moguće i obrnute situacije u kojima ljudi koji govore istim jezikom ne dijele istu kulturu. U Istri sve četiri skupine poznaju ostale kulture i u nekim dijelovima nalaze sličnosti ili prihvaćaju dio susjedne kulture. Jezik je, međutim, različit, dva jezika (narječja) pripadaju romanskoj skupini govora, a druga dva slavenskoj.

U Istri nalazimo pravo jezično bogatstvo – od slavenskih jezika govori se hrvatski i slovenski, a od romanskih jezika talijanski (istromletačko, istriotsko i istrorunjsko narječje). Istra je i hrvatska oaza velikog broja dijalekata i tipova dijalekata, obiluje raznovrsnim narječjima različitog podrijetla. Slavenski dijalekti dijele se na štokavski, kajkavski i čakavski, a unutar njih dijelimo ih na ikavski, ekavski, jekavski, ikavsko-ekavski govor ili, pak, prema realizaciji upitne zamjenice, na čakavski, čokavski, štokavski, štakavski, šćakavski.

4 KUD je uobičajena kratica za Kulturno-umjetničko društvo, KD za Kulturno društvo, VS za Vokalnu skupinu, FD za Folklorno društvo, ZT za Zajednicu Talijana.

Govor nekog mjesta ne mora dosljedno odgovarati načinu pjevanja. U više slučajeva pokušava se pjevati kako se nekada pjevalo, iako govor mjesta više ne postoji (čakavština – štokavština, VS Lanišće) ili se način usmenog izražavanja dosta promijenio te se nekadašnji lokalni dijalekt iskorijenio, a zajednica je prihvatila dijalekt šire skupine ljudi (istriotski > istromletački). Istodobno, događa se da udruga koja čuva tradicijsku glazbu pokušava spojiti sve dijalekte koji su u doticaju na istom području (Šavrini) kako bi ujedinila veći broj ljudi ili se koristi pjevanjem na više jezika (Žejane) kako bi grupa bila svestranija i imala veće mogućnosti za nastupe te kako bi se približili što većem broju stanovnika, odnosno široj populaciji.

Unatoč velikom pritisku akulturacije u Istri, gdje je dominantno društvo u apsolutno boljem položaju, manjinske su kulture ipak do danas uspjele zadržati svoje značajke, osobito neslavenske - istrorumunjska i talijanska. Razlog su i visoka civilizacijska dostignuća stanovnika Istre kad je riječ o prihvaćanju različitih kultura.

Broj udruga/organizacija koje čuvaju tradicijsku glazbu postotkom odgovara ukupnoj demografskoj slici populacije u Istri. Najbrojnije su hrvatske, zatim talijanske, pa slovenske grupe, a ostala je samo jedna, posljednja istrorumunjska grupa. Postojeće tradicijske grupe imaju unaprijed određeni program/repertoar koji rijetko mijenjaju, a ljudi koji ih čine obično pripadaju starijem naraštaju. Iako stariji tradicijski napjevi polako izumiru, veća društva/organizacije nastoje osigurati opstanak boljom organizacijom i povezanosti među članovima što postižu osnivanjem grupa koje njeguju različite aktivnosti poput sviranja tradicijskih instrumenata i plesova.

Prikupljen vokalni i vokalno-instrumentalni tradicijski repertoar dijeli se na »tonalitetnu i diskantnu glazbu«⁵ (točnije diskantno dvoglasje), odnosno na melodije s temperiranim i netemperiranim intervalima. Melodije s netemperiranim intervalima (diskantno dvoglasje) nadalje dijelimo prema načinu pjevanja: pjevanje na tanko i na debelo (Barban), bugarenje (Lanišće, Podgaće, Žejane) i talijansko diskantno pjevanje⁶ (Vodnjan), a melodije s temperiranim intervalima (tonalitetnu glazbu) dijelimo prema načinu pjevanja i prema strukturi izvođača. Tako razlikujemo jednoglasno ili dvoglasno pjevanje uz pratnju instrumenta (Pazin, Šavrini) i višeglasno pjevanje a cappella⁷ (Rovinj, Vodnjan, Šavrini, Hrušice)⁸. Višeglasne pjesme pjevaju se »a cappella«, bez pratnje instrumenata, a

5 Pojam »diskantna glazba« (od latinske riječi diskant) podrazumijeva sve melodije u kojima se jedna ili više linija melodija suprotstavljaju temeljnoj melodiji prema načelu protupomaka

6 U Vodnjanu se ovaj način pjevanja naziva i basso ili villotta a discanto

7 A cappella – talijanski naziv »u maniri kapele« – pisana ili pjevana glazbena kompozicija samo za glasove, bez instrumentalne pratnje

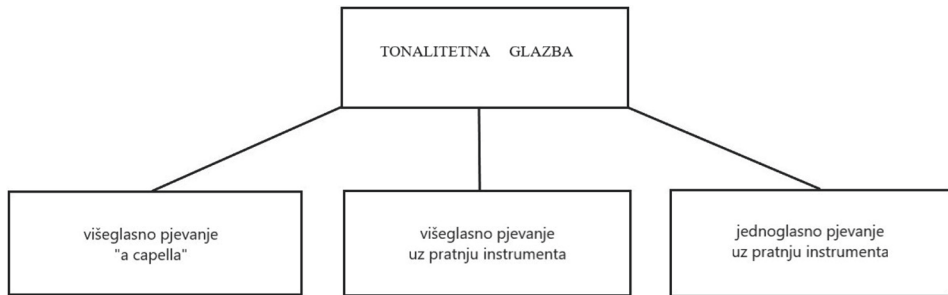
8 Dario Marušić u svojoj knjizi *Piskaj, sona, sopi* istarsku vokalnu glazbu dijeli na stariju i noviju baštinu. Starija baština se dijeli na tri dijela (Marušić, 1995: 12–13):

– Dvoglasje u takozvanoj istarskoj ljestvici: ovu glazbu danas izvodi ponajprije hrvatsko stanovništvo, no u prošlosti je bila uvriježena i u istrorumunjskim selima u podnožju Učke te u nekim slovenskim selima Koparštine.

– Dvoglasje sa Ćicarije: stil se odlikuje pjevanjem, poznatim kao bugarenje, rasprostranje-

dijele se na mušku, žensku ili mješovitu skupinu izvođača.

Grafički prikaz 1. Podjela tonalitetne glazbe

Grafički prikaz 2. Podjela diskantnih dvoglasja

Među pjesmama tonalitetnih melodija lako su prepoznatljive pjesme koje su nastale početkom 19. stoljeća i koje se pjevaju i danas (kao npr. *Opatijske oštarije*, *Na planincah*, *La campagnola*). Te popularne tonalitetne pjesme često se nalaze na neobaveznom repertoaru pjevača na susretima, smotrama ili festivalima, a ujedno su poveznica zajedničkih druženja s drugim pjevačima iz različitih etničkih zajednica. Repertoar pjesama tonalitetnih melodija širokog je opsega, većina ga folklornih grupa poznaje i te pjesme najčešće nisu uvrštene u »službeni«⁹ folklorni repertoar.

U sljedećoj tablici sažeti su pregledi podjela glazbe na tonalitetnu glazbu, diskantno dvoglasje te glazbu uz pratnju instrumenata. U okomitim stupcima označeno je podrijetlo etničkih skupina koje su obrađuju u ovom radu. Brojevi u tablici odgovaraju objašnjenjima označenim u pojmovniku ispod tablice.

nim po cijeloj Ćićariji, kako u hrvatskog življa, tako i u istrorumunjskim Žejanama.

– Diskantno dvoglasje: ovo dvoglasje je osobito po tome što se izmjenjuju trenutci gdje dva glasa imaju suprotno kretanje. Taj način pjevanja danas živi u talijanskoj etničkoj zajednici Galižane, Vodnjana, i gotovo je iščeznuo u Balama.

9 Pod nazivom »službeni« misli se na repertoar kojim se grupa predstavlja na smotrama ili festivalima.

Tablica 1. Podjela glazbe na diskantno dvoglasje, tonalitetnu i glazbu s pratnjom instrumenta

	Barban	Pazin	Lanišće	Tri Čića	Vodnjan	Rovinj	Hrušica	Šavrini	Žejane
diskantno dvoglasje	1.	1.	2.	2.	3.	X	X	X	2.
tonalitetna	X	4.	X	X	4., 5., 6.	6.	6.	5.	4., 5., 6.
s pratnjom instrumenta	X	7.	X	X	7. i 8.	9.	X	X	7.

Pojmovnik značenja tablice br. 1.:

1. Na tanko i na debelo
2. Bugarenje
3. Talijansko diskantno dvoglasje
4. Jednoglasno pjevanje
5. Dvoglasno pjevanje
6. Višeglasno »a capella« pjevanje
7. Harmonika (i trieštinka)
8. Violina i leron
9. Gitara i mandolina

Tradicijski diskantni dvoglasni mogu biti i u pratnji instrumenata. Dvoglasje u netemperiranim intervalima, osim u vokalnoj tradicijskoj glazbi, može se naći i u instrumentalnoj izvedbi na roženicama, sviralama, mihi i šurlama. Nije neobično da u izvedbi narodne pjesme pjevača na tanko zamijeni mala roženica. U pjesmama, posebno na tanko i na debelo, postoje pjesme koje se pjevaju uz pratnju sopela ili roženica, a u kojima sam instrument svira prvi glas, a solist ili više njih pjeva drugi glas¹⁰. Međutim, to je uobičajeno samo u glazbi u kojoj je instrument ugođen i ima isti tonski poredak (ljestvicu). Sopele su napravljene prema tonskom nizu dvoglasja na tanko i na debelo, prema tonskom nizu istarske ljestvice. Tonalitetne pjesme obično se izvode uz pratnju harmonike (Žejane, Pazin). Harmonika trieštinka svira se u Pazinu, a katkad i u Vodnjanu¹¹.

¹⁰ To se moglo čuti u Barbanu, danas samo kao dio audiomaterijala.

¹¹ Danas se u Vodnjanu pjeva uz harmoniku samo kao pratnja tonalitetnih talijanskih pjesama koje su ostale još iz Drugoga svjetskog rata i koje su se pjevale obično po trgovima, prostorima za druženje i na većim skupovima.

OBILJEŽJA HRVATSKIH TRADICIJSKIH PJESAMA

Četiri etničke skupine koje su odabrane kao najprikladnije za ovu studiju smjestile su se na četiri različita geografska položaja u Istri. U južnom dijelu nalazi se Barban, u središnjem Pazin, a u sjevernom dijelu Istre dolazi skupina iz Lanišća i Tri Čića. Među tradicijskim izvođačima kulturne baštine poznato je sviranje i pjevanje prema istarskoj ljestvici. U južnoj i središnjoj Istri pjeva se »na tanko i debelo«, a na Čićariji se »bugari«, a oba načina diskantnih dvoglasja izvode se bez pratnje instrumenata. Često tijekom izvođenja u objema dionicama ima improvizacija i varijacija, ali unisono završetci ili završetci u oktavi ostaju strogo pravilo (tu značajku možemo svakako uočiti i u načinu pjevanja – bugarenju, bez obzira na to što se donja dionica na zadnjem tonu dodatno spušta za sekundu ili malu tercu). Ritamsko-metarska formalna struktura i struktura teksta kreću se od jednostavnih do vrlo složenih obrazaca.

Pjevanje »na tanko i debelo« izvorno je pjevanje u izvedbi dvaju muških glasova, od kojih jedan pjeva u normalnom registru, a drugi u falsetu koji podsjeća na zvuk male roženice. Postoje i kombinacije pjevanja muškog i ženskog glasa, rjeđe dvaju ženskih glasova. Taj način pjevanja nazvan je tako zbog sličnosti sviranja na tankoj i debeloj ili maloj i velikoj roženici. Kod sviranja na tanko i debelo na roženicama napjev se izvodi na velikoj sopeli, a pratnja na maloj. Pjevaju se isključivo čakavski stihovi, rjeđe se pjeva na štokavskom narječju.

Epska, junačka ili epsko-ljubavna poezija na čakavskom je drukčija i poprima naziv bugarenje. Bugarenje je tradicijski dvoglasni stil pjevanja koji se izvodi skupno, raširen je među hrvatskim stanovništvom na Čićariji te u istrorumunjskim Žejanama. Tonski niz je netemperiran i vrlo uskih razmaka, a ambitus vrlo smanjen. Središnji je interval velika sekunda i nema završnog unisona. Može se pjevati u dvoglasju, ali najčešće pjeva grupa pjevača tako da osnovni napjev netemperiranog pjevanja u dvoglasju izvodi jedan pjevač, na kojeg se poslije nadovezuju drugi. Karakterističan je završetak pjevanja padom donje pjevačke dionice, obično za interval terce.

Pjevanje štokavskih pjesama cjelovito je sačuvano u sjevernoj Istri, na Čićariji, u Novom Vinodolskom i njegovoj okolici. Nekad je bilo svojstveno većinom starijim seljanima u Kringi (pokraj Pazina), a do prije četrdeset godina i stanovnicima okolice Pule, u Valturi, u Premanturi i u Marčani. Mnogi su napjevi u tim krajevima nestali (Zlatic, 1972: 93).

Tablični prikaz koji slijedi rezultat je terenskog rada te prikazuje osnovne podjele pjesama tonalitetne glazbe i diskantnih dvoglasja u četirima hrvatskim etničkim skupinama.

Tablica 2. Glavna obilježja četiriju hrvatskih tradicijskih skupina (vrsta pjesme, jezik i narječje u pjesmi, pratnja instrumenta, broj pjesama u repertoaru i broj članova)

Grupe	Barban	Pazin	Lanišće	»Tri Ćića«
vrsta pjevanja	na tanko i debelo	na tanko i debelo; tonalitetno jednoglasno pjevanje uz pratnju harmonike	bugarenje	bugarenje; tonalitetno jednoglasno pjevanje
jezik u pjesmi	nemaju	hrvatski, slovenski, talijanski	nemaju	nemaju
narječje u pjesmi	čakavsko narječje	čakavsko narječje	štokavsko narječje	hrvatski, štokavsko narječje
instrumentalna pratnja u pjesmama	ne	harmonika, trištinka	ne	ne
broj pjesama u repertoaru	50 i više (diskantno dvoglasje)	5 (diskantno dvoglasje) 38 (tonalitetno pjevanje)	9 (diskantno dvoglasje)	5 (diskantno dvoglasje)
broj članova u grupi	6	2 (diskantno dvoglasje) 12 (tonalitetno pjevanje)	6	3

U Barbanu djeluje kulturno-umjetničko društvo koje je osnovano 1976. godine, ali koje je djelovalo na području Barbanštine i prije te je uspjelo sačuvati kontinuitet aktivnosti. U grupi je šest članova koji pjevaju pjesme na tanko i debelo. Nekad bi se zapjevalo i sa sopolama, ali to danas više ne običavaju. U Barbanu govore i pjevaju na čakavskom narječju. Njihov repertoar sadržava više od pedesetak pjesama, starije se obnavljaju, novije nadograđuju. Neke od pjevanih pjesama su: »Zora rudi«, »Oj, Barbanko«, »One tri naranče«, »Cviće moje«, »Tvoje su oči«, »Zakantajmo istrijsanske kante«, »Pokraj mi puta«, »Tri san para pastoli razdera« i »Moja usta samo tebe ljube«.

Kulturno-umjetničko društvo u Pazinu postoji 50-ak godina, a djeluje u dvjema pjevačkim skupinama. U pjevanju na tanko i debelo sudjeluju samo dva člana, pjevaju bez instrumentalne pratnje i na repertoaru imaju pet pjesama: »Zelen bor«, »Luce ma luce«, »Jedne mi noći«, »Zrasal mi je zrasal« i »Tamo mi je doli«. Grupu »Veteranke« čini dvanaest pjevača koji pjevaju tonalitetne pjesme uz harmoniku i trištinku, s čak 38 pjesama na repertoaru. Neke od njih su »Divojka ruže brala«, »Puna mi Pula«, »Na planincah«, »Moja mati kuha kafe«, »Jedna djevojka ljubav zatajila«, »Pod prozorom moje drage«, »Mala moja poljubit se daj mi«.

Vokalnu skupinu iz Lanišća predstavlja grupa od šest mladih djevojaka, od kojih dvije bugare još od osnovne škole. Njihova aktivnost bugarenja bila je prekinuta

nakon završetka osnovne škole radi daljnjeg školovanja. Grupa se ponovno okupila 1993. godine uz pomoć mlađih članova. Djeluju samostalno, imaju jedanaest pjesama u programu i pjevaju bez instrumentalne pratnje: »Divojka je rublje prala«, »Cviće moje«, »Pjesma sv. Stjepana«, »Što si zvizdo«, »Na verh gore«, »Sunce sije«, »Gora se s gorom razgovara«, »Plovi mi plovi barčica«, »Zora rudi«, »Čula jesam da se Drago ženi« i »Goro moja«.

»Tri Ćića« je grupica od triju članova, rođenih u Prapoću i Podgaćama. Danas žive u Umagu, Bujama i Novigradu. Na repertoaru imaju pet pjesama od kojih se četiri bugare, a jedna (karnevalska pjesma) pjeva se jednoglasno i tonalitetno. Pjesme izvode bez instrumentalne pratnje, a novijeg su datuma : »Oja, oja reci da si moja«, »Oj, Javore«, »Pjesma za pust«, »Zaspal Pave« i »Cviće mi polje pokrilo«.

Notni primjer 1. VS Lanišće - »Cviće moje«¹², Lanišće

♩ = 130 ♩ = 70

solo *tutti*

Cvi-ce mo- je- e ja bih te- be bra- a- la cvi- ce

4
cvi- ce mo- je ja- a bi- ih te bra- a- la

Tekst

Cviće moje, ja bim tebe brala.
 Cviće, cviče moje ja bim tebe brala.

Ali ne znam, kome bim te dala.
 Ali, ali ne znam kome bim te dala.

Dala bim te, mladome mornaru.
 Dala, dala bim te mladome mornaru.

Koji plovi, po plavom Jadranu.
 Koji, koji plovi po plavom Jadranu.

OBIJEŽJA TALIJANSKIH TRADICIJSKIH PJESAMA

Povijesni utjecaj talijanske kulture u Istri bio je jači u mjestima južnog i središnjeg dijela poluotoka, u sjevernom dijelu Istre, osobito u okolici Buja i u dolini rijeke Mirne. Ta etno-jezična slika posebno se promijenila poslije Drugoga svjetskog rata, u doba egzodusa, većim dijelom talijanskog življa¹³.

¹² A. Debeljuh, privatni arhiv 2011.

¹³ Roberto Starec je u svojoj knjizi *I canti della tradizione italiana in Istria* (Brescia, 2004.) napravio podjelu i analizu vokalnih formi koje su postojale u povijesti i koje su se pjevale i

Podjela pjesama u talijanskoj kulturi raznolike je strukture, obuhvaća diskantno dvoglasje te pjesme tonalitetne glazbe svjetovne i crkvene tematike, jednoglasno ili višeglasno pjevane.

Talijanske pjesme dijelimo na:

1. Tonalitetnu glazbu

U ovu kategoriju pripadaju *Stornello* e *Villotta*, *Canto narrativo* (Pripovjedna pjesma), *Aria da nuoto* i *Aria da cuntràda*, *Bitinada*, *Canto religioso e calendariale* (Pobožna i kalendarska pjesma), *Canto infantile* (Dječja pjesma)

2. Diskantno dvoglasje

Villotta a discanto (canto a la pera e a la longa, butunada, basso)

Ove pjesme nisu zastupljene u svim talijanskim zajednicama; neke određene zajednice jedine su nositeljice određenih pjesama.

Villotta je naziv plesa u Vodnjanu, točnije *villotta da ballo*; taj pjevani i svirani oblik naziva se i *furlana*. Ovaj način pjevanja bio je vrlo popularan, zasnovan uglavnom na talijanskim improviziranim tekstovima, smišljenim u prigodnom ili danom trenutku. To je određen stil pripovijedanja priča, organiziran u skupovima ili zborovima, koji se često upotrebljavao za javne nastupe (za četiri mješovita glasa).

Stornello je vrsta pjesme koja potječe iz središnje Italije, iz Toskane. Danas je cijenjena zbog posebne i prepoznatljive atmosfere natjecanja. Taj ugođaj, *gara di canto* (natjecanje u pjevanju), posebno je izražen kada pjevača prati gitara ili harmonika jednostavnim harmonijama u dvočetvrtinskoj mjeri, a u glavnim ili važnim dijelovima često se pjeva i u tročetvrtinskoj mjeri ili se jednostavno promijeni u neku sasvim drugu mjeru. Pjevači improviziraju tekst i melodiju te naizmjenično pjevaju nakon završene glazbene fraze drugog pjevača. Pobjednik je pjevač koji ima više glazbenih, a posebno tekstualnih ideja. Fraze mogu biti upućene konkurentu ili ostalim pjevačima kako bi ih se ismijalo. Takav način pjevanja provodio se uglavnom u Galižani i Vodnjanu, a manje se mogao čuti i u Piranu, Motovunu, Bujama, Brtonigli, Taru i Novigradu.

Aria da nuoto i *Aria da cuntrada* najvjerojatnije su preuzete iz drevnih duhovnih hvalospjeva (Starec, 2004: 160). *Da nuoto* bi na standardnom talijanskom značilo *di notte* (navečer) jer su obično pjevane u večernjim satima. To su troglasne muške pjesme koje se izvode potihom, katkad *pianissimo*, kao serenada pod balkonom ljubljene djevojke. Pjesmu u pravilu izvode tri pjevača, troglasno, a njima se može pridružiti i četvrti glas koji udvostručuje donju dionicu. Melodije se pjevaju gotovo u šaptu, a dva gornja glasa koriste se i visokim registrima (pjevaju u falsetu). Paralelna melodija je u terci, ali radi vokalnog ukrašavanja melizmima čuju se i intervali kvarte, kvinte i sekste. Tekstura glasova složena je

2004. g. Znanstveni radovi obavljali su se od 1983. g. do 1991. g. u Istri i u Trstu, s pjevačima istarskog porijekla.

i harmonijski kompleksna. Ovisno o vokalnim sposobnostima izvođača katkad prevladavaju sofisticirani efekti gotovo improvizirani na samome mjestu. Aria da cuntrada (cuntrada=ulica) sažima repertoar pjesama što su ih pjevale žene po ulicama, trgovima ili ispred kućnog praga u starom dijelu grada dok su šivale, plele ili vezle.

U Rovinju se tradicija pjevanja, a pogotovo *bitinàda*, oduvijek prenosila s naraštaja na naraštaj. Bitinada je višeglasna pjesma koja nastaje u obliku »instrumentalne imitacije«. Jedna je glavna linija koja ujedno ima ulogu izgovaranja teksta, a podupiru je i glasovima prate drugi izvođači onomatopejskim slogovima u intervalima terce i kvinte slijedeći harmonijsku tonalitetnu logiku. Bitinàda (ili *Mattinada*, što znači »jutarnja pjesma«) tipičan je rovinjski način pjevanja koji nije zastupljen u drugim mjestima istarskog poluotoka ili susjednih regija. Te se iste pjesme u novije vrijeme pjevaju i na rovinjskom dijalektu (istriotskom). Pjesma je nastala oponašanjem glazbenih instrumenata, a prateći glasovi mogu slijediti jednog ili više solista. Na temelju osnovne harmonije imitiraju se žičani instrumenti kao što su gitara i kontrabas, ili u nekim posebnim varijacijama zvuk havajske gitare, klarineta i trube, a jednu obaveznu melodijsku liniju drži bas. Smatra se da takav način pjevanja potječe iz pučke tradicije, iz svakodnevice ribara koji se nisu mogli koristiti rukama za sviranje dok su čistili ili krpali mreže, pa su se dosjetili imitiranja instrumenata glasom. Obično se pjeva u tročetvrtinskoj mjeri brzim tempom.

Canti religiosi (Pobožne pjesme) pjevale su se nakon svečane službe u crkvi u ponoć, na Badnjak ili oko Božića, na Novoj Godini i drugim crkvenim svečanostima.

Glazba pripada posve temperiranom sustavu i izrazito je mediteranskog obilježja, osim posebne vrste tradicijskih pjesama pod nazivom *villotte a discanto*. Ta vrsta pjesme temelji se na raznim modusnim strukturama u kojima dva solistička glasa djeluju relativnom ritamski autonomni i stvaraju različite intervalske odnose; završetak je obično u unisonu ili oktavi. Velika se važnost polaže na ornamentalnost i bogatstvo melizama te na oznake trajanja kadenciranih nota. Villotta je arhaični oblik pjevanja pjesama; pjevaju je u paru muški, ženski i mješoviti glasovi. Vjerojatno je jedan od najstarijih oblika srednjovjekovnoga dvoglasnog pjevanja u Europi, a danas je gotovo potpuno nestao (Starec, 2004: 22). U Istri postoje villotte pod različitim imenima i glazbenim obilježjima (*butunada* u Rovinju, *canto a la pera e a la longa* u Galižani, *bassi* u Vodnjanu i Balama). Tekstovi tih villotta obično su lirske i satirične prirode (neki put erotski, a katkad i eksplicitno seksualni). Dvoglasni napjevi villotte a discanto izvodili su se kao samostalni napjevi ili su bili dio ženidbenog obreda (*nozze istriane*).

Za tekstove pjesama mahom su se upotrebljavali talijanski dijalekti (većinom istromletački, manjim dijelom istriotski). Na istriotskom su uglavnom pisane najstarije tradicijske pjesme.

Ono što je ostalo zajedničko svim zajednicama pjesme su novijeg tipa koje svoje podrijetlo vuku iz talijanskog repertoara, na primjer »Nina distuda el ciaro«, »Va a l'ombra Nineta«, »La campagnola« i slične.

Tablični prikaz koji slijedi rezultat je terenskog rada te prikazuje osnovne podjele pjesama tonalitetne glazbe i diskantnih dvoglasja u dvjema talijanskim etničkim skupinama.

Tablica 3. Glavna obilježja dviju talijanskih tradicijskih skupina (vrsta pjesme, jezik i narječje u pjesmi, pratnja instrumenta, broj pjesama u repertoaru i broj članova)

Grupe	Vodnjan	Rovinj
vrste pjesama	diskantno dvoglasje (villotta a discanto), tonalitetne pjesme (canti di lavoro, villotta, stornello, canto religioso)	tonalitetne pjesme (bitinàda, aria da nuòto, aria da cuntràda, canto religioso)
jezik u pjesmi	talijanski, istromletački	talijanski, istromletački
narječje u pjesmi	istriotski, istromletački	istromletački
instrumentalna pratnja u pjesmama	violina i leron	gitara i mandolina
broj pjesama u repertoaru	oko 40	oko 30
broj članova u grupi	58	40

Rovinj se od Vodnjana razlikuje prema načinu izvođenja pjesme te prema strukturi i primjeni elemenata tradicije. U Rovinju nalazimo bitinàde (»Spunta el sole«, »Tu non vedi che l'albero pende«), arie da nuòto, (»Spunta la bella aurora«, »Una note nel dormir«), arie da cuntràda (»Maridate vilana«), butanade (»Cu i paso par de qua mi rasco e spudo«). U Vodnjanu postoje villotta i serenata (»Sta serenata chi ve la fa fare«), villotta a discanto (»Sto carnival«, »Dòuti i lundi la sta indolorata«), canti di lavoro (»Bara Biaso«, »Visanel«).

Zajednica Talijana Vodnjana djeluje već šezdeset i devet godina i okuplja aktiviste. Među raznim aktivnostima zajednice postoji folklorna skupina, a od vokalnih grupa imaju zbarsko pjevanje. Zbor u svojem širokom programu ima religiozne pjesme i zbarske pjesme tonalitetne glazbe novijeg razdoblja, a folklorna skupina ima u programu pjesme starije i novije baštine. Zbor ima dvadeset i osam članova, a folklorna grupa trideset članova.

Zajednica Talijana Rovinja – KUD »Marco Garbin« neprestano djeluje već sedamdeset godina, ima dvije grupe koje se bave pjevanjem, zbarskim i folklornim pjevanjem, a ukupno broji četrdeset članova koji su zastupljeni i u zbarskoj i u folklornoj grupi. Zbarska skupina izvodi religiozne i zbarske pjesme (talijanske i hrvatske), a folklorna vokalna skupina izvodi pjesme starije i novije baštine. Repertoar zbarskih pjesama i folklorni repertoar je opsežan i ima više od trideset pjesama (neke od tradicijskih pjesama jesu: »Maridate vilana«, »La boscaiola«, »Guarda che notte placida«, »La muièru«, »Vien sul mar«, »El cùcu«).

Notni primjer 2. ZT Vodnjan – »Sto carneval«¹⁴, Vodnjan

♩ = c.c. 70

solo m.

solo ž.

♩ = 50

2

Sto ca-rne-val che se ma-ri-de-re-mo le bo-tti del bon vin le-e-e e le

bo- tti del bon vi- in le- e- e- e le spi- ne-re- mo- o

3

ma- a le spi- ne-re-mo- a

Tekst

Sto carneval che se maridaremo
le boti del bon,
le boti del bon vin le spinneremo, ma le spinneremo.

OBILJEŽJA SLOVENSKE TRADICIJSKE PJSME

Slovenska tradicijska glazba¹⁵ može se ugrubo podijeliti na vokalnu, vokalno-instrumentalnu i instrumentalnu. Najraširenija je vokalna glazba koja je često popraćena glazbenim instrumentima. Pjesme dobivaju status tradicijskih pjesama samo ako je tekst dodan melodiji i pjevaju je tradicijski pjevači. Tradicijska je glazba usko povezana s običajima i ima aktivnu ulogu u očuvanju tradicije (Kovačević, 1974: 374).

U slovenskim tradicijskim pjesmama istarskog krajolika nisu zastupljena diskantna dvoglasja, nego prevladava tonalitetna glazba. Značajka pjesama jest da su im tekstovi uglavnom u strofama koje se ponavljaju, a mogu se i ne moraju rimovati. Rima se javlja uglavnom u novim pjesmama. U pjesmama je najkraća dvoredna strofa koja se pjeva na dvodijelnu melodiju, ali može i na trodijelnu, četverodijelnu ili višedijelnu. Obično se ponavlja samo prvi stih, rjeđe drugi,

14 A. Debeljuh, privatni arhiv 2012.

15 Slovenska narodna glazba dio je zapadnoeuropske kulture i tijesno je povezana s glazbom susjednih zemalja, Austrije, sjeverne Italije i Hrvatske. U skladu sa zemljopisnom raznolikošću i socijalnim uvjetima koji su u prošlosti niknuli u Sloveniji, također pokazuju bogatu glazbenu prošlost. Značenje slovenske baštinske narodne glazbe ogleda se u svojoj raznolikosti koja je uvjetovana geografskom raščlanjenošću, kulturnim raznolikostima pojedinih slovenskih regija, raščlanjenošću jezika u nekoliko dijalekata (Koštiál, 1996: 7). Prikupljanje narodnih pjesama slovenske glazbe počinje sedamdesetih godina 18. st., otkad datiraju najstarije pjesme. Prva znana tiskana pjesma na slovenskom jeziku spominje se u ljetu 1515. g.: Lev kup, le vkup, le vkup – Le vkup, uboga gmajna! (Kumer, 1996: 7).

oba stiha ili samo pojedini dijelovi stihova. Refren je najrazvijeniji dio pjesme. Prevladava durski tonalitetni sustav, melodije u molu su iznimke. Podjednako su rijetke melodije pisane u starocrkvenim modusima. Melodije u duru završavaju na tonici ili u paralelnim tercama, katkad u dvoglasnom pjevanju prateći glas u terci postaje glavna dionica. Ritam i mjera nisu nikad jednolični, u starijim napjevima značajka je petodijelna mjera koja se javlja kao jedinstvena (5) ili kao kombinacija dvodijelne ili trodijelne mjere (2+3), (Kovačević, 1974: 375).

U većini pripovjednih i drugih pjesama karakterističan je *tempo giusto*, pravilan ritam; u višeglasnim ljubavnim pjesmama često se pojavljuje rubato ili promjena mjere. Melodija i tekst međusobno utječu na mjeru (Kumer, 1996: 55–56). Uz različite jednoglasne pjesme, skladbe koledara i slične pjesme (Šavrini), u slovenskoj Istri pjeva se i višeglasno (Hrušice). Dvoglasno je pjevanje najrasprostranjenije, ali postoji i grupno pjevanje. Najčešće se može naići na troglasno muško pjevanje, no u nekim mjestima još ima tragova četveroglasnog ili peteroglasnog načina pjevanja. Najrašireniji oblik dvoglasja je u terci ili seksti, pri čemu prateći glas može biti iznad ili ispod vodećega glasa.

Slovensku istarsku tradiciju, glazbu i ples danas održavaju folklorne skupine u sklopu djelatnosti društava i kulturnih udruga. Uz pjesme koje se izvode javno na nastupima, postoje i one koje se izvode samo u užem obiteljskom krugu.

Tablica koja slijedi prikazuje rezultat terenskog rada te osnovne podjele pjesama u dvjema slovenskim etničkim zajednicama.

Tablica 4. Glavna obilježja slovenskih tradicijskih pjesama (vrsta pjesme, pratnja instrumenta, broj pjesama u repertoaru i broj članova)

Zajednice	Šavrini	Hrušice
vrste pjesama	tonalitetna glazba	tonalitetna glazba
jezik u pjesmi	slovenski	slovenski
narječje u pjesmama	šavrinski	hruški
instrument kao pratnja u pjesmi	ne	ne
broj pjesama u repertoaru	oko 30	oko 140
broj članova u grupi	11	16

»Šavrini in anka Šavrinke« cijeli svoj program prilagođavaju mjesnom dijalektu i sve dramske scene i pjesme koje izvode u svojim nastupima prilagođavaju nekadašnjim dogodovštinama i pjesmama koje su se nekad pjevale. Skladbu izvode bez pratnje instrumenata. Grupa se sastoji od 11 članova s repertoarom od tridesetak pjesama (neke od pjesama jesu »Juća moja«, »Pleši pleši crni kos«, »Trzinka«, »Šavrinka«, »Katarina«, »Solo«).

»Hruški fanti« skupina je narodnih pjevača koji od svibnja 1995. godine sami prikupljaju, snimaju i uče staru tradicijsku glazbu od najstarije populacije u lokalnim sredinama. Pjevaju a capella samo stare tradicijske pjesme koje nisu nigdje zabilježene, koje se prenose generacijama, u tipičnome slovenskom troglasnom

ili četverglasnom pjevanju. Unatoč tomu što starosjedioci imaju pjevačku tradiciju staru već oko četrdeset godina, društvo je nastalo tek prije dvadeset dvije godine. Grupa ima šesnaest muških članova s otprilike sto četrdeset pjesama na repertoaru (neke od pjesama jesu »Na vasi so dolge mi ur'ce«, »Po polju ze roz'ce cvetijo«, »Sedma ur'ca m'je odbila«, »Oblacek beli moj«, »Hladna jesen ze prihaja«, »Rasti mi rasti trav'ca zelena«, »Ni ga leps'ga mes'ca v letu«, »Sem sel cez gmajnico«).

Notni primjer 3. KD »Šavrini i anka Šavrinke« »Katarina na oreh se vleče«¹⁶, Gračišće

$\text{♩} = 75$

Ka - ta - ri - na na oreh se vle - ce, ka - ta -

ri - na na oreh se vle - ce, Ka - ta - ri - na na oreh se

vle - ce, Kaj se te mu - nje - na kam ces te jet.

Tekst

Katarina na oreh se vleče
 Katarina na oreh se vleče
 Katarina na oreh se vleče
 Kaj se te munjena kam češ te jet.

Dreja hitro dol jo potegne
 Dreja hitro dol jo potegne
 Dreja hitro dol jo potegne
 Kaj se te munjena kam češ te jet?

OBILJEŽJA ISTRORUMUNJSKE TRADICIJSKE PJESME

Obilježja istrorumunjske tradicijske pjesme danas predstavlja samo grupa Istrorumunja pod nazivom »Žejanski zvončari«. Žejance su raznovrsno nazivali: Istrorumunji, Číci, istarski Vlasi, Rumeri, Čiribirci,... U mjestu Žejane još postoji drevni istrorumunjski govor kojim govori samo nekoliko mještana. Nekada se tim govorom koristilo pučanstvo u Šušnjevcici, Letaju, Novoj Vasi, Jasenoviku i Brdu (Općina Kršan). Njihov je govor ograničen, ne obogaćuje se fond riječi i ne tvore se novi izrazi, ima svoj gramatički sustav, ali nema snage kojom bi se

¹⁶ A. Debeljuh, privatni arhiv 2013.

suprotstavio hrvatskom književnom jeziku pa je sve manje u uporabi.

Pjesme istrorumunjske kulture možemo podijeliti na diskantno dvoglasje (bugarenje na žejanskom i na čakavskom) i na tonalitetnu glazbu (žejanske, talijanske i slovenske pjesme). U istrorumunjskoj tradicijskoj glazbi posebnu ulogu ima bugarenje. Bugarenje junačkih pjesama zadržalo se kompaktno još na Krasu, djelomično kod Novog Vinodolskog i na otoku Krku. Danas aktivno bugarenje na istrorumunjskom dijalektu možemo naći samo u Žejanama, inače se bugarilo i na području sjevernog dijela Bužeštine, na sjeverozapadnom području Rijeke i Opatije te na sjeveroistočnom dijelu pazinskog područja, a to područje kraškog dijela Istre, odnosno Čićarija, uključuje Žejane i Šušnjevicu (Legac, 1983: 151).

Bugarenje prvotno znači oplakivanje, pjevano oplakivanje nekoga, naricanje za nekim, koje se obično izvodilo izvan obreda. Prema svojem sadržaju bugarenje je tekstualno i pjevano iznošenje epskih, poslije i epsko-lirskih tekstova, koji se odnose na protekla vremena i događaje.

Na ovom je mjestu potrebno objasniti i one izraze koji dolaze u sukob s bugarenjem, a to su bugarija i bugarštica (bugarščica). Bugarija je žičani instrument, po građi sličan gitari, a bugarštica narodna pripovjedna pjesma dugog stiha kojoj se dodaje kraći napjev (Grgurić, 1996: 308).

Osobitosti bugarenih napjeva upućuju na sličnost s ojkalicama ili treskavicama, pa je vrlo vjerojatno da su ti napjevi došli iz zaleđa Dalmacije (Grgurić, 1996: 308). Bugarenje je dvoglasno pjevanje specifičnih intervalskih odnosa bez instrumentalne pratnje. Tonski niz izgrađen je od netemperiranih tonova, vrlo malog, uskog međusobnog razmaka. U pjevanom dvoglasju osnovni napjev izvodi jedan pjevač, u pravilu i u pretpjevu, a donju dionicu pjeva više pjevača. Melodija se gradi na temperiranom polustepenom nizu, dvoglasno se pjeva u tijesnim intervalskim razmacima, najviše do male terce. Postoje dvije vrste završetka: jedni su oni završetci uz koje se glazba gasi proklizavanjem glasova, kao netemperirani silazni *glissando*. Druga vrsta završetka je češća i obavezna na kraju fraza i pjesme; završetak je pjevanja u unisonu i zatim se odmah dodaje *glissando* naniže do tona udaljenog za interval umanjene terce. U pjevanju epskih i epsko-lirskih popijevki nema razlike. Sve se izvodi rustikalno, naturalistički, gromko i nepriugušeno, tehnikom glasa koja upućuje na forsiranu upotrebu glasnica. Danas sačuvano narodno bugarenje kreće se u opsegu od dvanaesterca do osmerca. Podjela glasova uvjetovana je opsegom. Pjevači svjetlije boje i gromkijega glasa pjevaju prvi glas, a mogu im se pridružiti oni koji pjevaju drugi glas. Danas bugare samo muškarci, a nekad su to činile i žene. Katkad se bugarilo i u miješanom muško-ženskom sastavu. Bugarilo se isključivo iz zabave, u društvu, za vrijeme pusta, u oštariji u ljetnim večerima (Grgurić, 1996: 309).

Tablični prikaz koji slijedi rezultat je terenskog rada i prikazuje osnovne podjele pjesama u istrorumunjskoj etničkoj skupini.

Tablica 5. Glavna obilježja istrorumunjskih tradicijskih pjesama

Grupa	Žejane
vrste pjesama starije baštine	diskantno dvoglasje (bugarenje), tonalitetna glazba
jezik u pjesmi	hrvatski, slovenski, talijanski jezik
narječje u pjesmi	žejanski i čakavski dijalekt
instrumentalna pratnja u pjesmi	harmonika
broj pjesama u repertoaru	više od 50
broj članova u grupi	8

Folklorno društvo »Žejanski zvončari« s osam pjevača u grupi ima raznovrstan program. Ponajprije čuvaju bugarenje na žejanskom i čakavskom dijalektu, ali mogu se čuti i novije popularne pjesme tonalitetne glazbe na slovenskom i talijanskom jeziku te žejanskom dijalektu, ali i dalmatinske popularne pjesme. U pjesmama tonalitetne glazbe zastupljena je harmonika kao prateći instrument.

Neke od pjesama zastupljenih u repertoaru:

- bugarenje na žejanskom (»Knd am tire«, »Nes am oča«)
- bugarenje na čakavskom (»Cviće moje«, »Oj, javore«)
- dalmatinske pjesme (»Vela Luka«, »Šibenska balada«)
- žejanske pjesme (»O zi de život«, »Oab guolub«)
- talijanske pjesme (»La mula del Parenzo«, »In mezzo al mar«)
- slovenske pjesme (»V dolini tihi«, »Moj fantič«).

Notni primjer 4. Žejanski zvončari, »Brkica«, Žejane

1 *solo* = 60
Br- ki- ca je li- i- pa

2 *tutti* = 40
ma- la br- ki- ca - a je - e li - i-

3
pa ma - a - la

Tekst

Brkica je lipa mala,
brkica je lipa mala.

Ima lipa črne oči,
ima lipa črne oči.

Najlipja je Istrijanka,
najlipja je Istrijanka.

Oja ni na ma ni na ni nena,
Oja ni na nena.

ZAKLJUČAK

Nasljeđe tradicijske kulture u naraštajima je u velikom dijelu bilo neshvaćeno zbog društveno-ekonomskih promjena. Društvena i individualna zbivanja na kojima se njegovala tradicijska kultura izgubila su svoju ulogu i značenje u javnom životu. Egzodus koji se dogodio poslije Drugoga svjetskog rata korjenito mijenja etnojezičnu sliku u regiji i ubrzava proces promjene, doprinosi iseljavanju naroda i iz manjih sela. Od 1950. do 1960. godine broj stanovnika mnogih mjesta je smanjen. Nakon osamostaljivanja Slovenije i Hrvatske i u novoj političkoj klimi vraćaju se i ističu pokušaji obnavljanja tradicijskih običaja. Mnogobrojne organizirane folklorne grupe (raznih etničkih kultura – Hrvati, Talijani, Slovenci i Istrorumenji) koje na manifestacijama često izvode program pjevanih i sviranih pjesama i plesova, imaju veliku etnografsku važnost.

Pjevanje i tradicijska glazba izgubili su duboku civilizacijsku i društveno povezuću ulogu koju su nekad imali. Promijenili su se običaji i potrebe društva, ali oni koji su pjevanje smatrali važnim – i radi očuvanja vlastitih i skupnih korijena društva – organizirali su se u folklorna društva i dalje predstavljaju ono što jesu i što osjećaju. Potpuno zaboraviti tradicijsku glazbu i folklor te općepoznate pjesme zavičaja značilo bi zaboraviti sebe.

Tradicijsko pjevanje dio je povijesti čovječanstva i ljudske kulture te ga pojedinci s ponosom prenose na mlađe naraštaje. Budući da kultura određuje i identitet nekog mjesta, na vješte glazbenike gleda se kao na glavne nositelje toga identiteta. U Istri se trenutačno svaka od nabrojanih skupina bori za svoj opstanak. To znači da se sami organiziraju unutar društva, nalaze zainteresirane osobe koje žele predstavljati zavičajnu kulturu, sami pronalaze izvore financiranja i sami organiziraju snimanje audiomaterijala i videomaterijala ili tiskanih izdanja. Ne postoji nikakva usustavljena briga državnih institucija za opstanak ovih udruga. Jedini masovni medij koji emitira pjesme dviju kultura (hrvatska i talijanska) jesu radijske postaje, posebno Radio Pula, koja je danas dio Hrvatske radiotelevizije. Pjevanje »na tanko i debelo« čuje se više, a popularne talijanske pjesme trenutačnih zborova mogu se čuti samo u emisijama na talijanskom jeziku. Snimke slovenskih pjesama sjeverne Istre i Žejana nisu predstavljene ni u jednoj formi.

Analizom zabilježenog stanja u udrugama i organizacijama otkriveno je sljedeće: otvorile su se nove ideje i poticaji novog naraštaja (u osnovnim školama) prema tradicijskoj glazbi; jasno se vidi volja i želja za širenjem postojećeg stanja i društva te repertoara; svaka organizacija ima svoju razrađenu formu samofinanciranja i teži pristupiti novim nastupima, festivalima, čak i izvangraničnim; Istar-

ska županija i općine, svaka za sebe, doprinose održavanju postojeće situacije udruga i organizacija; instrumentalni dio može biti dio nastupa, međutim nije uvijek nužan (većina grupa nastupa bez instrumenata); Glazbeno društvo/organizacija najčešće predstavlja jednu etničku cjelinu, jedino Istrorumunji imaju istrorumunjske, hrvatske, slovenske i talijanske pjesme, međutim, dio su repertoara samo za nastupe ili za »razne« zahtjeve te se pjevaju na gostovanjima ili koncertima. Talijanske zajednice imaju tradicijske napjeve *bassi*, *bitinade*, ali isto tako čuvaju zbarske općepoznate talijanske pjesme. Hrvatske zajednice čuvaju pjesmu »na tanko i debelo«, a u Pazinu se može naići – osim na hrvatske općepoznate pjesme – i na pokoju općepoznatu slovensku pjesmu, koja je naknadno dodana u repertoar. Slovenske grupe ponajprije pjevaju općepoznate pjesme na slovenskom književnom jeziku jednoglasno ili višeglasno, trudeći se pritom što više služiti se obližnjim dijalektima; spontano muziciranje i improvizacija koji su se nekada prakticirali spontano, po konobama, kućama ili ulicama, praktički više ne postoji. Danas spontano muziciranje podrazumijeva nalaženje u društvu i zajedničko pjevanje. Pjevači se nalaze obično na kraju večeri određenih festivala tradicijske glazbe, kada zajedno zapjevaju pjesme koje znaju svi. Katkad se taj način »zajedničkog muziciranja« može čuti i među prijateljima na tržnicama, obično vikendima (posebno na pulskoj tržnici, u pravilu subotom oko podne, pa čak i svaki dan).

Dokumentiranje glazbenoga tradicijskog sadržaja predstavlja kontinuitet živuće forme glazbe i sam način dokumentiranja pomaže oživljavanju i očuvanju tradicije. Snimljeni materijal dio je dokumentacije koji može pomoći ne samo tradicijskim izvođačima, nego i studentima, znanstvenicima i općenito svim zainteresiranima.

Pjevanje *na tanko* i *na debelo*, sviranje na *sopelama*, *mihu*, *vidalicama* i drugim instrumentima te ples balun, bugarenje po Čićariji, bitinade na pomorskom dijelu i uglavnom svi napjevi *tijesnih intervala*¹⁷ čine kulturnu baštinu ovog poluotoka, ali jedinstveni su i u svjetskim razmjerima. Istarski prostor isprepleten je različitostima i bogat glazbenom baštinom, među muzikolozima je izazivao različita gledišta, ali zahvaljujući još živoj tradicijskoj kulturnoj ostavštini, ostaju još velike mogućnosti za temeljito znanstveno vrednovanje glazbenog dijela tradicijskog bogatstva.

LITERATURA

- Barz, F. Gregory; Colley, J. Timothy. 1997. *Shadows in the Field / New Perspectives for Fieldwork in Ethnomusicology*. New York: University Press Oxford.
- Bertoša, Miroslav; Bratulić, Josip; Črnja, Zvane; Peruško, Tone; Poropat, Ettore; Radauš-Ribarić, Jelka; Roglić, Josip; Rudan, Ive; Strčić, Petar; Šonje, Ante; Vitolović, Viktor; Zlatić, Slavko. 1968. *Knjiga o Istri*. Zagreb: Školska knjiga.

17 Pod nazivom *tijesni intervali* podrazumijevaju se glazbeni intervali, obično mala i velika sekunda ili terca, koji odstupaju od temperiranog tonskog odnosa.

- Bezić, Jerko. 1984. Etnomuzikologija u Jugoslaviji 1983. *Informativni bilten*. Zagreb: Zavod za istraživanje folklor. 70 str.
- Bezić, Jerko. 1988. Contemporary Trends in the Folk Music of Yugoslavia. U: *Contribution to the Study of Contemporary Folklore in Croatia*. Zavod za istraživanje folklor. Zagreb. 49-72.
- Brozović, Dalibor. 1988. Čakavsko narječje, u separatu *Jezik srpskohrvatski / hrvatskosrpski, hrvatski ili srpski*. Zagreb: JLZ Miroslav Krleža.
- Brozović, Dalibor. 1999. – 2001. *Hrvatska enciklopedija*, 2. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Grant, Catherine. 2014. *Music Endangerment: How Language Maintenance Can Help*. New York: Oxford University Press.
- Grgurić, Diana. 1996. Bugarenje u Žejanama. *Liburnijske teme*, broj 9. 308-318.
- Koštiál, Rožana. 1996. *Ljudske iz šavrske Istre: čiv, čiv, čiv, sen miken, ma sen živ*. Trst: Devin.
- Kovačević, Krešimir. 1974. *Muzička enciklopedija*, 2/3. Zagreb: Jugoslavenski leksikografski zavod.
- Kumer, Zmaga. 1996. *Vloga, zgradba, slog slovenske ljudske pesmi*. Ljubljana: Znanstveno-raziskovalni center SAZU.
- Legac, Ana. 1983. O jezičnoj posebnosti Žejana. *Liburnijske teme*, 5. 151-153.
- Marušić, Dario. 1995. *Piskaj, sona, sopi. Svijet istarskih glazbala / Universo degli strumenti musicali istriani*. Pula: Castropola.
- Marošević, Grozdana. 1988. Folk Music in Croatia in the Period from 1981 to 1985. U: Zorica Rajković. *Contributions to the Study of Contemporary Folklore in Croatia*. Zagreb: Zavod za istraživanje folklor. 75-98.
- Marošević, Grozdana. 2001. Folklorna glazba, Hrvatska tradicijska kultura na razmeđu svjetova i epoha. U: Vitez, Zorica; Muraj, Aleksandra. Zagreb: Barbat - G. Klov. dvori - Institut za etnologiju i folkloristiku. 408-422.
- Matetić Ronjgov, Ivan. 1925a. O istarskoj ljestvici. *Sveta Cecilija*, 19:2. 37-42.
- Matijašić, Robert; Bertoša, Miroslav. 2005. *Istarska enciklopedija*. Zagreb: Leksikografski zavod Miroslav Krleža.
- Miličević, Josip. 1996. Rumeri a ne Istrorumunji. *Liburnijske teme*, 9. 93-98.
- Pettan, Svanibor; Titon; Jeff Todd. 2015. *The Oxford Handbook of Applied Ethnomusicology*. New York: Oxford University Press.
- Povzanović, Maja. 1991. *Regionalni, lokalni i individualni identitet: Primjer klapskog pjevanja*. Zagreb: Hrvatsko etnološko društvo. 110-111.
- Starec, Roberto. 2004. *I canti della tradizione italiana in Istria*. Brescia: Grafo Edizioni.
- Štoković, Alojz. 2009. *Peroj - Crnogorska enklava u Istri, kulturno-povijesni, jezični i tradicijski prikaz*. Filozofski fakultet Sveučilišta u Osijeku. Doktorski rad.
- Zlatić, Slavko. 1972. Jezično i muzičko jedinstvo čakavštine. *Dometi*, 3-4. 91-96.

SUMMARY

TRADITIONAL VOCAL MUSIC IN ISTRIA AT THE BEGINNING OF THE 21ST CENTURY: CHARACTERISTICS OF FOUR INDIGENOUS ETHNIC COMMUNITIES

Istria has always been a multi-ethnic turning point. Various peoples fought for it, dwelling on its land. In the distant past, men inhabited its caves, so the Istri began to build forts on top of the hills; this territory was then conquered by the Romans and life was brought back to the sea, where people were manufacturing and spending time in rustic villas on the west coast; a period of turbulent alternation of authorities and peoples followed (Byzantines, Franks, Counts of Gorizia, Patriarchs of Aquileia and others). The last to conquer Istria were the Venetians and the Hapsburgs. At the same time, Istria as a region is situated at the turning point of the paths of major and minor powers, away from Ottoman raids, so that many different cultures have found shelter here at many different stages. The characteristic coexistence encouraged the development of multiculturalism and multilingualism, which have over time evolved into diverse cultural exchanges and interweaving.

Music and singing have always played a very important role in social life; they were and still are a part of everyday life, even though in different ways and to a lesser extent. People sang in squares, at home, at table, among family members, especially during festivals, parties, celebrations and holidays. People also sang in company, thus expressing their origin, their identity, but also their feelings.

Today, however, singing and traditional music no longer have the deep civilizational and connecting role they once had. Over time, these have been lost, the customs and needs of society have changed, but the ones who considered singing important, and wanted to preserve their own and collective roots of society, have organised themselves through folklore societies and still continue to represent what they are and what they feel. Completely forgetting traditional music and folklore and the well-known songs of the native land would mean forgetting yourself.

Traditional music is part of the development of society; it makes society recognizable and unique, it forms the core of its existence; therefore, folklore stage programmes are today set up to present everything unique to a particular culture, that is, its cultural expression.

The field work took place from November 5, 2011 till June 4, 2013, and consisted of collecting materials (audio materials, books and/or monographs, information about four ethnic groups) and interviews with each of these groups. The interviews were recorded as audio material, and photographic documentation was made.

In this paper four ethnic groups are presented, including their music programmes, a classification of the ways of singing songs as well as a list of songs they sing that have survived to this day.

Keywords: preservation and valorisation, musical revival, ethnic groups, regions in a multicultural context, linguistic-geographical-musical stratification of Istria.